

УДК 336.77; 338.43

**БУРЛАН С.А.,
ФІЛІМОНОВА О.Б.**

Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра
Могили, м. Миколаїв

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто питання розвитку кредитної підтримки сільськогосподарських підприємств України. Проаналізовано кредитний ризик як основну проблему, що стримує розвиток аграрного кредитування, та запропоновано використовувати оцінку кредитоспроможності підприємства як найбільш ефективний метод визначення та моніторингу кредитного ризику. На підставі аналізу та узагальнення діючих підходів до оцінки кредитоспроможності підприємств розроблено методику, що більш повно враховує особливості фінансово-господарської діяльності підприємств агровиробничої сфери та базується на методі інтегрального аналізу.

The paper deals with the questions of pertaining to the development of crediting support system to Ukraine's agricultural enterprises. The author analyzes credit risk as main problem, which restrain the development of agricultural crediting and proposes to use creditability assessment as more effective method of credit risk controlling. The author also investigates different methods of creditability appraisal, which are used in leading banks. The methodic of agricultural enterprises' creditability appraisal are elaborated with taking into account the peculiarities of agricultural production and using economical-mathematical and economical-statistical methods.

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ сільського господарства є актуальним питанням у процесі становлення та розвитку реформованої аграрної сфери в Україні. Необхідність кредитування підприємств АПК пов'язана з особливостями сезонного виробництва та тривалістю виробничого циклу, суттєвою залежністю від природно-кліматичних умов і застарілою матеріально-технічною базою, значною капіталомісткістю та невисокою фондовіддачею, нерівномірним рухом оборотних коштів і нестачею вільних фінансових ресурсів.

Разом з тим розвиток кредитних відносин комерційних банків з підприємствами сільського

господарства стримується рядом чинників, найвагомішим серед яких є кредитний ризик. Для його мінімізації комерційні банки широко використовують майнове забезпечення, страхування кредитних операцій, а також лімітування та резервування, згідно з положеннями НБУ. Але розробці методологічної бази для оцінки кредитоспроможності позичальників-агровиробників як методу зменшення кредитного ризику приділяється недостатньо уваги.

Питанням оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячені дослідження таких науковців, як В.В. Вітлінський [12], Т. Карапетян [8], О. Терещенко [14], Я. Чай-

ковський [15], О.В. Дзюблюк, А.М. Мороз та ін. Проте єдиного підходу з цього питання ще й досі не сформовано, а більшість запропонованих методик оцінки кредитоспроможності підприємств не повною мірою враховують галузеві особливості господарської діяльності підприємств.

У той же час економісти-аграрники (О.С. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, Л. Долгий, С. Колотуха, П.Т. Саблук) більше уваги приділяють спрощенню кредитного процесу в АПК [9, 10, 11], необхідності державної підтримки [6, 7], зокрема механізму здешевлення наданих кредитів [5]. Широко висвітлені питання майнового забезпечення та гарантування кредитів агровиробникам [4], а також заставного кредитування [7], тоді як зменшення ризику неповернення коштів за рахунок удосконалення методики оцінки кредитоспроможності сільгоспідприємств практично не розглядається. Однак саме цей аспект може суттєво впливати на активізацію кредитного процесу в агросфері.

На нашу думку, саме удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності сільгосптоваровиробників, яке б сприяло більш детальному аналізу та адекватному відображенню фінансово-господарського стану позичальників, призведе до зменшення кредитного ризику комерційного банку. Результатом останнього є підвищення ліміту кредитування та зменшення ціни кредиту, внаслідок чого збільшується доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств. Завдяки додатковому фінансуванню відбувається активізація виробничих процесів у галузі сільського господарства, а отже і збільшення валового продукту та покращання добробуту населення.

Враховуючи вищезазначене, метою даної статті є удосконалення методики оцінки кредитоспроможності підприємств у галузі сільського господарства.

У процесі дослідження було використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, абстракції та порівняння – в аналізі сутності та складових механізму оцінки кредитоспроможності підприємств; економіко-статистичні методи збору та обробки інформації – для розкриття особливостей господарської діяльності та стану фінансово-кредитного забезпечення сільгоспідприємств; метод інтегрального аналізу та метод експертних оцінок – для удосконалення методики оцінки кредитоспроможності агровиробників.

Важливим аспектом визначення та моніторингу кредитного ризику має бути аналіз

кредитоспроможності потенційного позичальника. Ключовими моментами цього аналізу є визначення факторів, під впливом яких формується кредитоспроможність підприємства та показників, що їх характеризують, а також повнота їх врахування.

Результати проведеного дослідження показали, що кредитоспроможність сільгоспідприємства формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів (рис. 1). Тому для більш повної та обгрунтованої оцінки кредитоспроможності позичальника необхідно застосовувати систему показників, які враховують усі прояви фінансово-господарської діяльності підприємства сільськогосподарської галузі, а саме: виробничий процес підприємства, забезпеченість ресурсами, раціональне їх використання, дотримання агротехнології, диверсифікованість діяльності, вміння підприємства оперувати на ринку, реалізовувати свою продукцію, управляти грошовими потоками і контролювати фінансовий стан.

За умов такого підходу до оцінки кредитоспроможності акцент зміщується від безпосередньо фінансового стану клієнта як абстрагованого показника до технологічних аспектів виробничої діяльності підприємства як передумови його фінансової стійкості та отримання достатнього рівня доходу. Таким чином можна отримати значно більше інформації про підприємство та його діяльність, що дає змогу суттєво зменшити невизначеність, а отже, і ризик неповернення коштів при кредитному забезпеченні АПК.

Вважаємо доречним виділити п'ять основних етапів у процесі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника (рис. 2). При цьому для аналізу впливу фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства на його кредитоспроможність методом експертних оцінок було відібрано 25 факторів, об'єднаних у 5 груп: виробничий потенціал, економічна ефективність його використання, ринкова позиція, фінансовий стан підприємства та, окремо, грошовий потік. В цілому зазначені групи налічують 43 показники (табл. 1). Повнота врахування впливу кожного із цих показників визначає достовірність оцінки кредитоспроможності сільгоспідприємства. Тому вважаємо за доцільне кредитоспроможність позичальника розглядати як узагальнений інтегрований показник фінансово-господарської діяльності підприємства, що розраховується за формулою (1):

$$Z = \frac{\sum_{j=1}^n Y_j}{100\%}, \quad (1)$$

Рис. 1. Фактори формування кредитоспроможності сільгосппідприємства

Рис. 2. Етапи оцінки кредитоспроможності сільгосппідприємства

де Z – узагальнений показник кредитоспроможності підприємства; j – назва групи показників; m – кількість груп показників Y_j – значення j -ї групи показників; G_j – питома вага j -ї групи

показників, визначена методом експертних оцінок та виражена у відсотках. При цьому значення групи показників розраховується за формулою (2):

$$Y_j = \frac{\sum_{i=1}^n k_{ij} \cdot g_{ij}}{100\%} \quad (2)$$

де k_{ij} – значення i -го показника у j -ій групі показників; g_{ij} – питома вага i -го показника у j -ій групі показників, визначена методом експертних

оцінок та виражена у відсотках; i – назва показника у групі; n – кількість показників у групі.

Таблиця 1

Показники оцінки кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства

№	Показники оцінки кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства	Питома вага, g_{ijn} , %
K_1	<i>Виробничий потенціал підприємства</i>	20
K _{1.1.1}	Строк кредиту / строк оренди земельних угідь	5
K _{1.1.2}	Площа якісних угідь / загальна площа земель	10
K _{1.2.1}	Кількість одиниць техніки до 1 року / загальна кількість одиниць техніки	5
K _{1.2.2}	Кількість одиниць техніки до 5 років / загальна кількість одиниць техніки	7
K _{1.2.3}	Кількість одиниць техніки до 10 років / загальна кількість одиниць техніки	3
K _{1.3.1}	Наявний обсяг ПММ / витрати ПММ за попередній аналогічний період	5
K _{1.4.1}	Обсяг власного насіння / обсяг придбаного насіння	5
K _{1.4.2}	Обсяг посіяного насіння супереліти, еліти, першої репродукції / загальний обсяг посіяного насіння	15
K _{1.5.1}	Обсяг наявних на 1 га органічних добрив / обсяг внесених на 1 га органічних добрив за попередній аналогічний період	4
K _{1.5.2}	Обсяг наявних на 1 га мінеральних добрив / обсяг внесених на 1 га мінеральних добрив за попередній аналогічний період	6
K _{1.6.1}	Обсяг наявних на 1 га пестицидів / обсяг внесених на 1 га пестицидів за попередній аналогічний період	10
K _{1.7.1}	Кількість виробничого персоналу (механізатори, трактористи, водії, зварювальники, робітники тваринництва) / загальна кількість працюючих на підприємстві	5
K _{1.8.1}	Площа посівів, що загинули / загальна площа посівів (середнє по культурах)	5
K _{1.9.1}	Змінюваність культур у сівозміні за звітний період / змінюваність культур у сівозміні за попередній період	15
K_2	<i>Економічна ефективність використання виробничого потенціалу</i>	25
K _{2.1.1}	Витрати на ремонт техніки / валова виручка	3
K _{2.1.2}	Витрати на придбання нової техніки / валова виручка	10
K _{2.1.3}	Витрати на ремонт техніки / витрати на придбання нової техніки	2
K _{2.2.1}	Темпи зростання ціни ПММ / темпи зростання питомої ваги ПММ у собівартості продукції	10
K _{2.3.1}	Вартість внесених на 1 га органічних добрив / виручка з 1 га	6
K _{2.3.2}	Вартість внесених на 1 га мінеральних добрив / виручка з 1 га	9

№	Показники оцінки кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства	Питома вага, g _{ij} , %
K _{2.4.1}	Вартість внесених на 1 га пестицидів / виручка з 1 га	15
K _{2.5.1}	Заробітна плата виробничого персоналу на 1 га / виручка з 1 га	15
K _{2.6.1}	Середня врожайність по господарству / середня врожайність по району	30
K₃	Ринкова позиція підприємства	20
K _{3.1.1}	Обсяг продаж господарства / загальний обсяг продаж по району	10
K _{3.1.2}	Ціна реалізації продукції / середньоринкова ціна продукції	45
K _{3.2.1}	Надходження від реалізації продукції рослинництва / валова виручка	15
K _{3.2.2}	Надходження від реалізації продукції тваринництва / валова виручка	15
K _{3.2.3}	Надходження від надання послуг / валова виручка	15
K₄	Фінансовий стан підприємства	25
K _{4.1.1}	Оборотні активи / поточні пасиви	7
K _{4.1.2}	(Оборотні активи – запаси) / поточні пасиви	7
K _{4.1.3}	(Грошові кошти та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції) / поточні пасиви	7
K _{4.2.1}	Чистий прибуток / власний капітал	10
K _{4.2.2}	Чистий прибуток / (довгострокові + поточні зобов'язання)	10
K _{4.2.3}	Чистий прибуток / собівартість реалізованої продукції	10
K _{4.3.1}	Поточна дебіторська заборгованість / поточні зобов'язання	5
K _{4.3.2}	Власний капітал / валюта балансу	7
K _{4.3.3}	Власний оборотний капітал* / власний капітал *ВОК = ВК + ДП – НА; ВОК = ОА – ПЗ	7
K _{4.4.1}	(Довгострокові + короткострокові зобов'язання) / Власний капітал	10
K _{4.4.2}	(Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування/суму активів – сума сплачених % / сума довгострокових та поточних зобов'язань) × (1 – ставка податку на прибуток) × (сума довгострокових та поточних зобов'язань / власний капітал)	10
K _{4.4.3}	Приріст фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування / приріст валової виручки	10
K₅	Грошовий потік підприємства	10
K _{5.1.1}	Надходження / витрати	50
K _{5.1.2}	Чистий рух коштів від операційної діяльності / чистий рух від фінансової діяльності	25
K _{5.1.3}	Акумуляований грошовий потік / (сума кредиту + сума %)	25

Питома вага кожного з показників, що розраховуються в межах окремої групи, як і питома вага групи у складі узагальненого показника, визначена методом експертних оцінок та виражена у відсотках. Для цього було проведено опитування 40 респондентів, серед яких 5 керівників відділів кредитування юридичних осіб комерційних банків, 15 експертів зазначених відділів, 10 керівників сільськогосподарських підприємств та

10 головних бухгалтерів цих підприємств. Вибір респондентів зумовлений специфікою досліджуваної проблеми, рішення якої знаходиться на перетині банківської діяльності та агробізнесу. При цьому для кредитних експертів більше значення має кінцевий результат діяльності, представлений групою показників, які характеризують фінансовий стан господарства. Тоді як керівники сільгосппідприємств, знаючись на техноло-

гії вирощування основних культур, розуміють, що фінансовий стан значною мірою залежить від особливостей агровиробництва.

Рішення про надання кредиту агровиробнику приймається на основі інтегральної оцінки кредитоспроможності підприємства, що є результатом розрахунку значень окремих показників за групами оцінки виробничого потенціалу, економічної ефективності, ринкової позиції, фінансового стану та грошового потоку.

На нашу думку, господарства з інтегральною оцінкою до 0,6 є високо-ризикованими та небажаними для надання кредитів комерційних банків; 0,6-0,8 можна вважати прийнятним об'єктом кредитування, але з підвищеним контролем та створенням більших резервів; 0,8-1 мають бути стандартними позичальниками; а підприємства з інтегральною оцінкою вище 1 заслуговують на особливі умови кредитування (нижчу відсоткову ставку чи необов'язковість застави).

Слід також зазначити, що поквартальна оцінка, яка зазвичай використовується комерційними банками, неадекватно відображає дійсний фінансовий стан аграрного підприємства. Зокрема, через нерівномірне надходження грошових коштів, спричинене високою сезонністю виробництва та реалізації, непрогнозованістю ринку зернових і технічних культур, відсутністю виваженої цінової політики та державного регулювання. Таким чи-

ном, більш адекватною буде оцінка фінансового стану на основі річного, а не квартального фінансового звіту підприємства, а визначення тенденції розвитку підприємства має базуватися на аналізі за 3-4 роки, а не за 3-4 квартали одного року.

Висновки. Запропонований підхід до аналізу кредитоспроможності комплексно враховує усі стадії виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства.

Розроблена методика оцінки кредитоспроможності, що базується на використанні інтегрального показника, дозволяє кредитувати аналіз потенційного позичальника з урахуванням таких критеріїв, як диверсифікованість діяльності, ринкова позиція, забезпеченість господарства виробничими ресурсами, ефективність їх використання, фінансовий стан. Таким чином, збільшується повнота інформування кредитора щодо передумов отримання доходів підприємства як джерела погашення його зобов'язань. внаслідок чого відбувається зменшення кредитного ризику для позичодавця та збільшення доступності кредитних ресурсів для позичальника.

Отриману методику оцінки кредитоспроможності підприємства можуть використовувати у своїй діяльності комерційні банки, кредитні спілки та інші фінансові установи, спеціалізовані на кредитуванні сільгоспідприємств, а також самі агровиробники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення НБУ "Про порядок формування й використання резерву для відшкодування можливих втрат по кредитних операціях комерційних банків" // www.rada.kiev.ua
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрного підприємства: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К: КНЕУ, 2000. – 355 с.
3. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. – 2005. – №5. – С. 52-63.
4. Гудзь О.С. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами // Економіка АПК. – 2003. – №1. – С. 86-90.
5. Гудзь О.С. Проблеми удосконалення державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів // Облік і фінанси АПК. – 2005. – №6. – С. 31-36.
6. Дем'яненко М.Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика // Облік і фінанси АПК. – 2005. – №7. – С. 9-19.
7. Долгий Л. Комерційні банки та маркетингова політика держави в галузі сільськогосподарського виробництва // Вісник НБУ. – 2005. – №10. – С. 18-20.
8. Карапетян Т. Оцінка кредитоспроможності позичальника // Економіка України. – 1999. – №7. – С. 82-84.
9. Клочан В.П., Костаневич Н.І. Ефективність використання кредитів сільськогосподарськими підприємствами Миколаївщини // Облік і фінанси АПК. – 2005. – №6. – С. 36-39.
10. Колотуха С. Концепція розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств // Банківська справа. – 2004. – №4. – С. 45-57.
11. Колотуха С.М., Мельник К.М. Удосконалення системи кредитування сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2003. – №6. – С. 64-69.
12. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. пос. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко; За ред. В.В. Вітлінського – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с.
13. Соловійова Н.І. Основні компоненти фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2004. – №7. – С. 81-89.
14. Терещенко О. Дискримінантний аналіз в оцінці кредитоспроможності підприємства // Вісник НБУ. – 2003. – №6. – С. 24-27.
15. Чайковський Я. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальника // Вісник НБУ. – 2003. – №11. – С. 30-34.
16. Mahieu Ronald, Mulder Arjen. Bank loan contract design through learning and renegotiating. // www.eur.nl/fbk/dep/dep5/seminars/seminar2005/050301Mulder.pdf.